

Lov om pasientrettigheter
kapittel 4 A
Materielle regler

Materielle regler – hvorfor, hvem, hva

- Formål § 4 A-1
- Virkeområde § 4 A-2
- Vilkår § 4 A-3
- Gjennomføring § 4 A-4

Hva handler dette om?

- Lovverket skal medvirke til å sikre nødvendig helsehjelp for å hindre vesentlig helseskade til pasienter som mangler samtykkekompetanse og som motsetter seg helsehjelpen

Utgangspunkt

- Hovedregel: helsehjelp kan bare gis med samtykke fra pasienten
- Unntak: helsehjelp kan gis uten samtykke dersom det foreligger lovhjemmel eller annet gyldig rettsgrunnlag

Dilemma

Omsorgsvikt -
eller ulovlig bruk av tvang?

Helsehjelp til pasienter uten samtykkekompetanse - rettstilstanden hittil

- Hovedregel: Helsehjelp til pasienter over 16 år ytes på grunnlag av pasientens eget samtykke.
- Helsehjelp til pasienter over 16 år som mangler samtykkekompetanse
  - Prhl. § 4-5 – mellom 16 og 18 år, foreldre
  - Prhl. § 4-6 – myndig over 18 år, helsepersonell
  - Prhl. § 4-7 – umyndige, verge
- Helsehjelp til pasienter over 16 år som motsetter seg
  - Psykisk helsevernloven kapittel 3
  - Helsepersonelloven § 7 - øyeblikkelig hjelp
  - Straffeloven §§ 47 og 48 – nødrett og nødverge

Rettsstilstand fra 01.01.09

	Samtykkekompetanse	Mangler samtykkekompetanse
Ikke motstand	Hovedregel prhl §4-1	prhl §§ 4-5 – 4-7
Motstand	Ingen helsehjelp	Kap. 4A

Formål (se § 4 A-1)

- Å yte nødvendig helsehjelp for å hindre vesentlig helseskade
- Å forebygge og begrense bruken av tvang
- Helsehjelpen skal tilrettelegges med respekt for den enkeltes fysiske og psykiske integritet, og så langt som mulig være i overensstemmelse med pasientens selvbestemmelsesrett.

Saklig virkeområde (se § 4 A-2)

Hvilke handlinger omfattes av kapittel 4 A?

- Helsehjelp som ytes av helsepersonell
- Somatisk helsehjelp
- Undersøkelse og behandling av psykiske lidelser uten eget samtykke skal skje etter reglene i psykisk helsevernloven

Personelt virkeområde (se § 4 A-2 første ledd)

Hvilke **pasienter** gjelder kapittel 4 A for?

- Pasienter må
  - være over 16 år,
  - mangle samtykkekompetanse, og
  - motsette seg helsehjelpen
- Diagnoseuavhengig

Stedlig virkeområde (se § 1-2 og § 4 A-4 annet ledd)

Hvor gjelder kapittel 4 A?

- I Norge
- Uavhengig av arena, men tvungen innleggelse og tilbakeholdelse kan bare skje i helseinstitusjon.
- Hele helsetjenesten

Vilkårene – (se § 4 A-3 første ledd)

Tillitskapende tiltak

Hovedregel:

Før det kan ytes helsehjelp, må tillitskapende tiltak ha vært forsøkt

Unntak:

Kan unnlates når det er åpenbart formålsløst

Vilkårene (se § 4 A-3 annet ledd)

Tre kumulative vilkår:

- En unnlattelse av å gi helsehjelp kan føre til vesentlig helseskade på pasienten
- Helsehjelpen anses nødvendig
- Tiltakene må stå i forhold til behovet for helsehjelpen

Vilkårene (se § 4 A-3 annet ledd)

a) En unnlattelse av å gi helsehjelp kan føre til **vesentlig helseskade** for pasienten

- Skade for pasienten
- Både fysisk og psykisk skade
- Alle typer helsehjelp, jf. pasl § 1-3 c)
- Vesentlighetskravet
  - Betydelig omfang og/eller alvorlige konsekvenser
  - Grense oppad: Mindre helseskade enn det som utløser øyeblikkelig hjelp-plikt
  - Grense nedad: Mer enn "helseplager"

Vilkårene (se § 4 A-3 annet ledd)

b) Helsehjelpen anses nødvendig

- Konkret vurdering av helsemessig behov
  - Mindre nødvendig enn "påtrengende nødvendig"
  - "Nødvendig helsehjelp", jf. pasl. § 2-1, men innen rammen av det som er nødvendig for å hindre vesentlig helseskade
  - Ikke krav om fullstendig helbredelse

Vilkårene (se § 4 A-3 annet ledd)

c) Tiltakene står i forhold til behovet for helsehjelpen

- Tiltakene (tvangen) må virke klart mer positivt enn de negative konsekvensene av å bruke tvang
- Tvangen må ikke gå lenger enn nødvendig.

Vilkårene (se § 4 A-3 tredje ledd)

Til slutt skal det gjøres en **helhetsvurdering**

Helsehjelpen skal bare gis der den fremstår som den klart beste løsningen for pasienten.

Vurdere bl.a.:

- Graden av motstand
- Om pasienten kan gjenvinne samtykkekompetansen i nær fremtid

Gjennomføringen (se § 4 A-4 første ledd)

Dersom vilkårene er oppfylt kan gjennomføring av helsehjelp skje ved

- tvang, eller
- andre tiltak for å omgå motstand

Loven er ikke uttømmende om tillatte tiltak

Velg tiltak som er minst mulig inngripende

Gjennomføringen (se § 4 A-4 annet ledd)

Loven omtaler særskilt noen inngripende tiltak:

- Innleggelse og tilbakeholdelse i helseinstitusjon
- Varslingssystemer
- Bevegelseshindrende tiltak

Gjennomføringen (se § 4 A-4 annet ledd)

Innleggelse og tilbakeholdelse i helseinstitusjon

- Kan bare skje i spesialiserte helseinstitusjoner - herunder sykehus, sykehjem og boform for heldøgns omsorg og pleie
- Innleggelse og tilbakeholdelse omfatter ikke andre tvangstiltak
- Tilbakeholdelse i form av innelåsing må ikke hindre andre pasienter bevegelsesfrihet

Gjennomføringen (se § 4 A-4 tredje ledd)

Varslingssystemer med tekniske innretninger

- Omfatter både mekanisk og elektronisk utstyr, herunder alarmsystemer
- Avgrensning mot overvåkningsutstyr med lyd eller bilde
- Arenauavhengig, men faglig forsvarlighet tilsier bruk under tilsyn

Gjennomføringen (se § 4 A-4 tredje ledd)

Bevegelseshindrende tiltak

- Stol- og sengebelter, bilbelte, bord foran stol osv.
- Arenauavhengig, men faglig forsvarlighet krever bruk under tilsyn

Gjennomføringen (se § 4 A-4 fjerde ledd)

Fortløpende vurdering

- Behovet for helsehjelp og tvangstiltak skal fortløpende vurderes
- Avbrytes straks dersom vilkårene ikke lenger er oppfylt

Avsluttende kommentarer

Regler som stiller store krav til helsepersonells kunnskap og vurderinger, bl.a. pga.:

- Grenseflater mot andre tvangsregler
- Få stedlige begrensning
- Skjønnspregede vilkår
- Få begrensninger på type tvangstiltak